

I. ЖІНКИ-ПОЛІТИКИ – ПРО ЖІНОК В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ

Елла ЛАМАХ,
директор департаменту Міні-
стерства України у справах
сім'ї, молоді та спорту

Шановні пані й панове!

Наш семінар порушує одну з проблем у сфері гендерних перетворень — роль жінки у політиці. Від вирішення цього питання значною мірою залежить процес розвитку українського правового громадянського суспільства.

Нещодавно, на доручення Президента України, Кабінет Міністрів узагальнював питання щодо вдосконалення державної гендерної політики згідно зі стандартами Ради Європи. І ми вже можемо говорити, що в Україні розпочато формування нормативно-правової бази з утвердження гендерної рівності.

Перший крок зроблено самим Президентом — це підписання Указу від 26 липня 2005 р. «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який поклав початок гендерним перетворенням в усіх галузях та в усіх регіонах.

8 вересня 2005 року схвалено Верховною Радою, а 1 жовтня підписано Президентом України Закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків», на першочерговості прийняття якого Президент наголошував упродовж кількох місяців.

З метою проведення аналізу чинного законодавства України на відповідність міжнародно-правовим актам у сфері прав людини Міністерство юстиції України розробило Методичні рекомендації, на основі яких розпочалося системне здійснення гендерно-правової

експертизи нормативно-правових актів, готуються експертні висновки за відповідними галузями.

Європейські гендерні стандарти визначені у таких документах:

— Декларація про рівноправність жінок і чоловіків, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 16 листопада 1988 року;

— Рекомендація Комітету міністрів державам-членам про збалансовану участь жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень у галузі політики та громадського життя, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 12 березня 2003 року;

— Заключні документи Європейських конференцій міністрів з питань рівності між жінками і чоловіками, зокрема Декларація та Програма дій;

— Резолюція 5-ї Європейської конференції 2003 року.

Досвід забезпечення гендерної рівності та шляхи її утвердження викладено у спеціальному Посібнику Ради Європи.

Усі зазначені вище документи, упорядковані та перекладені українською мовою, входять як базові щодо формування гендерної політики до підготовленого нашим Міністерством збірника «Нормативно-методичні основи гендерних перетворень в Україні». Окрім європейських, тут вміщено й інші міжнародні документи, підписані Урядом України і, — отже, обов'язкові для виконання.

Впровадження гендерних стандартів останнім часом набуває особливого значення в політичних процесах нашої держави. Про це свідчить, зокрема, аналітична доповідь «Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна», ціль 6 «Забезпечення гендерної рівності», де відзначається, що «недостатнє представництво жінок на вищих рівнях прийняття рішень не лише суперечить принципам паритетної демократії, а й знижує ефективність державного управління, спричинює недостатню увагу до проблем соціальної політики».

Для реалізації підсумкових документів Самміту Тисячоліття Уряд України виробив показники, що їх має

бути поетапно досягнуто до 2015 року. Серед цих показників:

1. Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менш як від 30 до 70 відсотків тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади, тобто у складі Уряду, Верховної Ради, обласних і районних рад;

2. Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків, зокрема це стосується середнього рівня заробітної плати жінок, що на 1/3 менший, ніж у чоловіків.

Які ж реальні кроки ми повинні зробити найближчим часом?

- Для вирішення поставлених завдань ми пропонуємо вищезазначеній аналітичній доповіді «Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна» надати статус нормативного документа та визначити його обов'язковим до виконання.

- Для вдосконалення гендерної політики необхідні зусилля держави й суспільства щодо вдосконалення нормативно-правової бази згідно із Законом «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» та Указу Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Щоб підтвердити курс України на демократизацію та євроінтеграцію, Уряд бере на себе зобов'язання:

- у найближчий термін розробити Концепцію гендерного розвитку українського суспільства;

- до кінця року сформував Державну програму (Національний план дій) з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006–2015 роки;

- сприяти поступовому просуванню і врешті забезпеченню не менш як 1/3 жінок у складі Уряду, а також на посадах голів обласних та районних державних адміністрацій;

- сприяти включенню жінок (на менш як 1/3) на прохідні позиції партійних виборчих списків на виборах до Верховної Ради, в обласні та місцеві органи влади;

— з нових позицій підійти до підготовки в Комітет ООН чергової періодичної доповіді про виконання Україною Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (термін подання — 2006 рік);

— підтримувати громадські ініціативи, спрямовані на зміну свідомості суспільства у бік гендерної толерантності, формування гендерної культури, подолання усталених стереотипів щодо ролі й місця жінок у соціумі та у політиці,— зокрема.

Забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації — як утвердження основного права людини — має розглядатися на всіх рівнях влади, а також під час формування усіх загальнодержавних, галузевих і регіональних програм.

Сьогодні на виконання заходів, визначених Урядом, підготовлено Концепцію Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006—2015 роки, яка погоджується міністерствами. Опрацьовуються пропозиції центральних та місцевих органів виконавчої влади до проекту зазначеної програми.

За допомоги громадських організацій, міжнародних програм та проектів ми маємо можливість узагальнити кращий міжнародний досвід, виробити гендерне бачення перспектив національного розвитку, визначити місце жінки в політиці на всеукраїнському та регіональному рівнях, сформулювати стратегічні цілі та накреслити конкретні завдання щодо їх досягнення.

Бажаю усім нам успіхів у цій складній, але важливій і відповідальній роботі.

Ella LAMAKH

Director of the Department,
Ministry of Sports, Family and
Youth

Annotation

The seminar raises one of the problems in the sphere of gender transformation — the role of a woman in politics. Solving this problem is an important step on Ukraine's way towards the development of a legal democratic society.

We can state that Ukraine has already begun forming a legislative basis towards ensuring gender equality. On July 26th 2005 President Yushchenko signed the edict «About improving the work of central and local organs of executive power concerning ensuring equal rights and opportunities for women and men», which started gender transformations in all regions. On September 8th the Parliament adopted the law «About ensuring equal rights and opportunities for women and men».

With the purpose of analyzing accordance of Ukrainian current laws and international legal laws in the sphere of human rights, the Ministry of Justice has worked out the Methodical recommendations, on the basis of which the systematical analysis of Ukrainian laws has begun.

Introduction of gender standards has become especially important in Ukrainian political processes lately. The evidence of this can be seen in the analytical speech «Development Goals of the Millennium: Ukraine», where goal number 6 is «Ensuring gender equality». To reach the goals stated in this and other documents, the Cabinet of Ministers of Ukraine has worked out the indices that should be reached by 2015:

- 1) To ensure gender ratio on the level not lower than 30 to 70 per cent of either sex in the Parliament, Cabinet of Ministers and Regional and District councils;

- 2) To shorten twice the gap between women's and men's incomes, the special concern is average salary which is lower by 1/3 for women than for men.

Among the steps that the Cabinet of Ministers plans to take to confirm Ukraine's course of democratization and European integration is working out the Concept of gender development of Ukrainian society, forming the State program (National plan of actions) concerning ensuring gender equality in Ukrainian society for 2006–2015, promoting the advancement of women into the Government and appointing them as heads of Regional and District State Administration, promoting the inclusion of women in the lists of the parties on the elections to the Parliament, regional and city authorities, supporting public initiatives aimed at gender

tolerance, forming gender culture and overcoming of stereotypes.

Guaranteeing equal rights for women and men should be discussed by authorities of every level and while adopting all national and regional programs.

With the help of NGOs, international programs and projects, we have the opportunity to summarize the international experience, work out the gender view on perspectives of national development, determine a woman's role in politics on the national and regional levels, form strategic goals and ways of achieving them.

Олена БОНДАРЕНКО,
народний депутат України, го-
лова Всеукраїнської гро-
мадської організації «Жінки за
реформи»

Шановні подруги і друзі!

Сердечно дякую організаторам семінару за чудову нагоду обговорити актуальні питання міжнародного досвіду участі жінки в політичному житті своєї країни. Цей досвід, безумовно, є надзвичайно важливим для українських жінок, українського суспільства та влади.

Понад 100 років жінки намагаються вибороти своє право не лише голосувати, а й обиратися на різні важливі посади в суспільстві нарівні з чоловіками.

У 1904 р. був заснований Міжнародний альянс за виборчі права жінок (із 1946 р.— Міжнародний альянс жінок — прихильниць рівних прав та обов'язків).

Що змінилося за 100 років суфражизму?

За даними Міжпарламентського союзу, у світі існує кілька груп країн, що мають свої позиції щодо представництва жінок:

- країни-лідери з політичним представництвом жінок 30–45%; їх на сьогодні не більше 10;
- гендерно перспективні країни, де 15–30% жінок парламентаріїв; таких країн нині значно більше — близько 40;
- країни з високою гендерною диспропорцією — від 10 до 14,9%; їх приблизно стільки, скільки і в попередній групі, тобто понад 40;
- країни з безумовним домінуванням чоловіків, жінок від 5 до 9,9%; їх близько 50;
- країни з винятково низьким представництвом жінок, до 5%; — їх менше 30;
- країни з «чоловічим» парламентом, де жінок немає зовсім; їх близько 10.

Сьогодні Україна ледь балансує між країнами з безумовним домінуванням чоловіків та країнами з винятково низьким представництвом жінок у парламенті. Незважаючи на темпи зростання представництва жінок

в різних парламентах світу, наш поступ у цій царині непомітний. Більш того, в нинішньому складі Верховної Ради¹ жінок менше, ніж у попередньому.

Вперше в українській історії Уряд очолила жінка — Юлія Тимошенко (до речі, в цьому ж Уряді була також і жінка-міністр). Гадаю, соціальною спрямованістю своїх програм Уряд не в останню чергу завдячував саме тому фактові, що прем'єрові як жінці ближчі й зрозуміліші проблеми подолання бідності, проблеми сім'ї, забезпечення роботою.

У новому Уряді на чолі з паном Єхануровим немає жодної жінки-міністра. Немає жодної жінки — голови обласної державної адміністрації. В Київській області — лише дві жінки — голови райдержадміністрацій (одна з них у найскладнішому районі — Поліському).

І це враховуючи те, що загалом Україні є чим пишатися в плані впровадження гендерних підходів, підвищення активності жінок і жіночих організацій.

Але я хочу зараз говорити не про те, як підвищити представництво жінок у політиці, а торкнутися питання жінок, які вже «прийшли» в неї.

Які спостереження в мене щодо участі жінок у політиці в Україні? Вони не претендують на узагальнення, хоча відображають певні тенденції, настрої і реалії і стосуються не лише мене, а й інших.

У багатьох жінок політична активність почалася досить рано, але на початку кар'єри вони не були на перших ролях у своїх партіях. Більшість із них так і не стали керівниками своїх політичних структур.

(Для довідки: в українському парламенті впродовж чотирьох скликань ми можемо назвати лише двох жінок — партійних лідерок: Юлія Тимошенко («Батьківщина», Блок Юлії Тимошенко) та Наталя Вітренко (ПСПУ).

Я прийшла до Верховної Ради в 1998 році, будучи заступницею голови Народного руху України).

На жаль, більшість жінок у Верховній Раді переваж-

¹ 2005 р.

но звикають працювати на другому плані, скромно допомагаючи чоловікам-лідерам.

Але жінок-лідерів насправді дуже багато. Під час президентської кампанії в Київській області я не раз спостерігала таких жінок, які, на мій погляд, мали добрі лідерські якості, котрі вони могли би застосувати на вищому рівні, ніж вони це робили.

В чому проблема?

Вимоги до жінки-політика в суспільстві досить суперечливі.

З одного боку, вона має добитися визнання, з іншого — такі якості і риси вдачі, котрі відбиваються в манері поведінки, як наполегливість, упертість і стійкість у суспільстві вважаються «не жіночими». Одна з стратегій психологічної дестабілізації складається в тому, щоб акцентувати на «нежіночності» політика-жінки, особливо, якщо вона проявляє «чоловіче» бажання робити кар'єру.

Водночас, як ми нещодавно бачили на прикладі пани Тимошенко, «жіночість» політика-жінки в комбінації з бажанням і вмінням працювати у владі теж викликають бурхливу суспільну реакцію.

До жінок пред'являють завищені вимоги і очікування, особливо, якщо вони мають інтерес до «жорстких» і престижних сфер — Міністерства фінансів, економіки, паливно-енергетичних ресурсів. Ви, напевне, пам'ятаєте, як свого часу Президент Леонід Кучма закидав віце-прем'єрові Юлії Тимошенко, що «жінка не має їздити з такими питаннями (як постачання енергоносіїв) до такої країни як Туркменістан».

Отже, з одного боку — скепсис щодо можливостей жінки-політика, з іншого — значно вищі вимоги до її професійності, компетентності, а до того ж — прискіплива увага до тих аспектів стилю поведінки й зовнішніх моментів, які у випадку, коли на тій самій посаді — чоловік, не викликають жодних емоцій.

На мій погляд, щоби подолати такі «гендерні перешкоди», жінки мають навчитися не уникати конфліктів і не персоніфікувати їх, не відмовлятися від

конкуренції, а створювати політичні союзи незалежно від особистих симпатій.

Важливі також уміння організувати робочий процес і робочий час, правильно розставити пріоритети, сполучаючи сім'ю і професійну діяльність, цілеспрямовано планувати кар'єру.

Багато що криється в нас самих. Подолавши стереотипи в собі, ми зможемо впевнено долати і стереотипне ставлення до нас, жінок, у суспільстві.

Olena BONDARENKO

Head of the All-Ukrainian NGO
«Women for Reforms»

Annotation

For over 100 years women have been struggling not only for voting rights, but also for the right to be elected on an equal basis with men.

Currently there are 6 categories of countries considering representation of women in the authorities. There are about 10 leading countries with 30–45% of women in their political structures; at the same time about the same number of countries have absolutely male parliaments. Today Ukraine balances between the countries with absolute male dominance (women's political representation 5–9,9%) and countries with exceptionally low representation of women (under 5%). Although women's representation in the parliaments of different countries is constantly growing, Ukraine's progress in this sphere is very poor. Actually, there are less women among the present parliamentarians than in the previous staff of the Parliament.

Yuliya Tymoshenko was the first woman in Ukrainian history to head the Cabinet of Ministers (by the way, one of the ministers in that Cabinet also was a woman). In the new Cabinet of Ministers headed by Mr. Yehanurov there isn't a single woman. Neither is there a woman among the Heads of Regional Administrations.

Women who have become politicians usually do not achi-

eve high authority in the parties. During four convocations of the Ukrainian Parliament there were only 2 female party leaders – Yuliya Tymoshenko («Batktivshchyna», Block of Yuliya Tymoshenko) and Natalya Vitrenko (PSPU). Unfortunately, most of the women in the Parliament get used to their background roles.

The demands for a woman-politician in society are really contradictory. Her image is considered very unwomanly, especially if she has a «manly» desire to build a career. At the same time, femininity, combined with the desire and ability to work, causes a rough social reaction (we were able to see it on Tymoshenko's example).

So we face skepticism about a woman-politician, but on the other hand – hold much higher demands regarding her professionalism and competence than from a man, and an attention to all aspects of style of behavior and outward details that do not matter at all when the same position is occupied by a man.

To overcome «gender obstacles», women should learn not to escape conflicts and not to personify them, not to give up competition, and to create political unions regardless personal sympathies.

Among other important factors is the ability to organize working process and work time, set the right priorities, combine family and professional activities, and plan careers. Having first overcome stereotypes in themselves, women can overcome the stereotypical attitude towards them in the society.

Ірина СИНЯВСЬКА,
заступник голови Житомир-
ської обласної державної адмі-
ністрації

ЖІНКИ І ПОЛІТИКА

Сучасне становище.

Формально жінки в Україні рівноправні. Однак слабким місцем їхньої сучасної рівноправності є те, що хоч остання і поширюється на багато сфер суспільної діяльності, проте її горизонтальні обиди не забезпечують рівних можливостей сходження жінок по вертикальній драбині суспільної ієрархії, не забезпечують їм рівного доступу до прийняття важливих суспільних рішень (як політичних, так і економічних).

Що таке фемінізм?

Фемінізм є нічим іншим, як **рухом жінок за людські й громадянські права**. Це діяльність, спрямована на розширення громадської (і громадянської) участі жінок, їхньої благодійницької та культурно-освітньої діяльності, на захист прав та інтересів жінок як окремої суспільної групи, що має специфічні інтереси. Метою фемінізму також є розширення участі жінок у бізнесі і в політиці, сприяння входженню їх до владних структур.

У сучасному світі існує **три основні течії** феміністського руху: ліберальний фемінізм, марксистський (соціалістичний) і радикальний. Тільки останній пропонує створення окремої, самоствердної жіночої культури. Усі інші виступають за паритетні стосунки між чоловіками та жінками, намагаються акцентувати увагу на загальносуспільних проблемах. Однак противники фемінізму, які є в кожній країні, схильні зосереджуватися на його крайнощах і видавати їх за сутність фемінізму як явища.

Особливістю феміністичного руху в Україні завжди було те, що жінки звертали увагу не стільки на своє власне становище (хоч і воно відігравало певну роль у становленні руху), скільки на необхідність їхньої участі у розв'язанні складних загальносуспільних проблем.

Як пише Марта Богачевська-Хом'як, «організації жінок в Україні — це не *організації, котрі намагаються визволити жінок. Вони намагаються перебрати на себе частку загальногромадянської діяльності*».

Чи є у нас дискримінація жінки (тобто практика обмеження доступу жінок до певних сфер і видів діяльності)?

Статистика і життєвий досвід підказують мені, що така практика є, але вона зумовлена не стільки юридичними, скільки економічними та культурними чинниками.

1. Цивілізація у нас, поза всяким сумнівом, чоловіча, і жінки на верхніх щаблях політики і бізнесу — **не свої** (хоч винятки з усіх правил були й будуть).

2. Спосіб формування і функціонування владних і бізнесових структур — «закритий», кланово-клієнтський, і будь-які аутсайдери у цих сферах не є бажаними. Якщо ж вони все-таки хочуть туди пробитися, всупереч чинним неписаним нормам, то мусять докласти незрівнянно більших зусиль і володіти незрівнянно більшими перевагами (інтелектуальними, моральними, вольовими), ніж це вимагається від «своїх», тобто, від чоловіків.

3. Чоловіки (у загальній масі) справді не хочуть допускати жінок до влади і бізнесу, але не тому, що вважають їх нижчими істотами (цей забобон залишився у 19 ст.), а тому, що **бояться їхньої конкуренції** і не хочуть займатися тими непрестижними, невидимими, другорядними (з погляду чоловічої цивілізації) видами діяльності, якими традиційно займалась жінка. Випередження жінкою чоловіка у суспільній сфері розглядається як щось коли й не ганебне, то принаймні таке, що не робить чоловікові честі (а це є звичайним пережитком патріархальщини).

4. Жінки не наполягають на своїх правах через чинники: а) економічні (зклопотаність проблемами виживання в обставинах, які створили чоловіки); б) культурно-психологічні (жінки більш чутливі до вимог суспільних норм і настанов, вони більше зважають на

традицію, є більш поступливими тощо); б) організації (ще недостатньо є механізмів для спрямування ініціативи та енергії жінок у суспільне русло).

Оцінка ситуації масовою свідомістю

У Львові, та й загалом в Україні, жінки-активістки та їхня діяльність сприймаються суперечливо. Частина людей (як чоловіків, так і жінок) переконана, що українська жінка вже досягла рівноправності — і саме від цього й страждає. Вони згодні визнати соціально-економічні проблеми, що постали перед жінками та їхніми родинами (а жінку традиційно трактують виключно як берегиню роду), але не розуміють психологічних проблем, а тим більше — прагнення жінки до участі в політиці.

Панує стереотип, згідно з яким нібито традиційним для України є поділ праці на суспільну — себто чоловічу, і домашню — себто жіночу, і переконання, що цю «традицію» слід підтримувати і надалі. Тут плутають звичай патріархального суспільства з національною традицією, не беручи до уваги відмінність між становищем і завданнями жінки в межах традиційної (переважно селянської) національної культури та культури сучасної — урбанізованої і модернізованої. У першому випадку становище та суспільна роль жінки не були її власним вибором, водночас терплячість і покірність долі вважались невід’ємними рисами її поведінки (йшлося лише про різний ступінь прояву цих рис у різних культурах). Жінка могла займати шановане, але чітко відведене їй місце. Повага до неї не тільки не стверджувала рівності та рівноправності жінки й чоловіка, навпаки, вона підкреслювала **специфічні функції жінки** у розподілі сімейних та суспільних обов’язків і царин діяльності.

Сучасна цивілізація ламає ці форми стосунків і суспільних ролей чоловіка та жінки. Здобувши протягом ХІХ–ХХ ст. визнання своєї інтелектуальної рівноцінності, рівного права на освіту, працю, участь у політиці, жіночі рухи розвинених демократичних країн нині прийшли до висновку, що недостатньо і неправильно прагнути досягнути рівності з чоловіками у світі, який «зшито» на чоловічий копил. Потрібно працювати над

зміною самого «світу», над його гуманізацією; перетворювати світ таким чином, щоб у ньому добре жилося як чоловікам, так і жінкам; щоб чинник сили, пов'язаний з минулими патріархальними установками, відходив у минуле, а все більшого значення набував чинник добровільної участі, індивідуального вибору та справжньої рівноправності, що визнавала б рівновартісність статей за усіх їх відмінностей та особливостей.

Потреба кардинальних змін

Незалежно від адекватності оцінки масовою свідомістю ситуації, існує об'єктивна потреба у ширшому залученні жінок до влади і політики. Вона зумовлена такими чинниками:

- По-перше, багато проблем, які стосуються життя й суспільного статусу жінок, неможливо розв'язати поза межами державної політики. Ці питання потребують постановки на порядок денний, розгляду в законодавчому органі, схвалення і впровадження в життя державно-правовим шляхом. А хто краще, ніж самі жінки, зможе відстояти їх інтереси і втілити в життя?

- По-друге, жінки, внаслідок специфіки свого менталітету, уважніше, з більшою щирістю і навіть самовідданістю ставляться до проблем, від яких найбільше потерпає наше суспільство сьогодні та через невирішеність яких йому може загрожувати ще більша деградація в майбутньому. Мається на увазі недостатня увага правлячої верхівки до соціокультурних, освітніх, гуманітарних проблем; *кричуща соціальна несправедливість* у сфері розподілу й байдужість багатіїв до зростаючої злиденності й жебрацтва, безпритульності й злочинності дітей та підлітків; *дегуманізація* і *деморалізація* суспільства загалом і правлячої верхівки – зокрема.

- Третьою причиною є те, що непередставлення жіноцтва у вищих сферах врядування елементарно зменшує «лаву запасних», про яку так люблять говорити наші державні лідери. Потенціал національної еліти зменшується внаслідок такої ситуації рівно вдвічі. А це, за наявності такої кричущої проблеми, як брак кваліфікованих кадрів, – неприпустима розкіш.

• І, нарешті, четверта причина. І сам спосіб прийняття рішень, і поведінка суб'єктів під час цього процесу можуть значно оздоровитись, якщо до згаданого долучаться представники обох, поки що лише формально рівноправних статей.

Що робити?

Суспільство, що перебуває в такій глибокій кризі, у якій є нині Україна, не може не відчувати потреби у **примноженні внеску жінок у вирішення загальносуспільних проблем**. Воно просто вимушене сприяти ширшому залученню жінок до всіх форм громадської та політичної активності і задля цього має зробити таке:

А. Домогтися полегшення побуту і поліпшення матеріального становища сімей (зменшення тягаря побутової завантаженості обох статей, але насамперед жінки, оскільки саме вона сьогодні несе на своїх плечах основний тягар сімейних проблем). Сюди входить, окрім іншого, покращення системи охорони здоров'я, вдосконалення соціальних форм виховання і догляду дітей у дитячих садках, освітнього та виховного процесу в школах.

Б. Крок за кроком долати стереотипи патріархального суспільства щодо «нормального» розподілу сімейних та суспільних функцій, видів творчої та рутинної побутової роботи за статевою ознакою; сприяти утвердженню рівномірного розподілу сімейних обов'язків між подружжям як норми суспільного життя, розуміючи, що зміна культурних стереотипів є справою не одного десятиліття та що вона вимагає змін в усьому процесі соціалізації особи – починаючи від сім'ї і закінчуючи стосунками в професійному та громадському середовищі.

В. Усувати будь-які, як явні, так і приховані форми дискримінації жінок – на роботі, в житті, в політиці; використовувати правові та організаційно-політичні заходи для забезпечення рівного доступу жінок до процесу прийняття рішень. Адже в конституціях усіх демократичних держав йдеться про створення рівних можливостей для самореалізації (в усіх сферах, зокрема й у політиці)

кожного індивіда, незалежно від віку, статі, етнічної, класової чи іншої групової приналежності.¹

Ініціатива та основні зусилля мають виходити від самих громадян. Це стосується не лише жіночих, а й усіх громадських організацій, які, наштовхуючись на нерозуміння влади, мають не обурюватись, а боротись. Для цього у їхньому розпорядженні є такі канали впливу:

- формування громадської думки через ЗМІ;
- вплив на законодавчий процес через своїх представників у парламенті, через лобістські групи та через масові акції;
- вплив на владні структури в цілому (не зайвою, наприклад, є спроба мати своїх людей у виконавчих структурах та в органах місцевого самоврядування).
- поступове формування іншого ставлення до суспільної ролі жінки у школі та в процесі домашнього виховання.

Подолання консерватизму у трактуванні проблеми

Не варто сліпо копіювати західні зразки фемінізму та гендерної політики (адже у країнах Західної Європи — а особливо в Америці — інакші і суспільна культура, і проблеми), але не можна й абсолютизувати свою окремішність, видаючи патріархальні установки традиційного суспільства за національну специфіку.

Жінки повинні розуміти, що в усіх, без винятку, країнах є консервативні люди, групи, партії, котрі переконані, що суспільство тільки виграє, якщо кожна стаття виконуватиме, як вони вважають, природою визначену їй роль. Прихильники таких ідей є й в Україні.

¹ В англomовних країнах існує термін: ***affirmative action***. Він означає позитивну стверджувальну дію (аж до надання переваг у доступі до тих чи інших суспільних благ) щодо тих суспільних груп, які раніше зазнавали дискримінації і не змогли достатньою мірою розвинути свій потенціал. Це може стосуватися расових та національних меншин, корінних мешканців новозаселених країн (індіанців). Тепер усе частіше цей термін застосовується і стосовно жінок. Позитивна дія щодо них може полягати в регламентації їх відсотка у виборних органах влади, встановленні партіями жіночої квоти у виборчих списках, цілеспрямованому розширенню набору жінок на довузівські спеціальності, на яких традиційно перевага надавалася чоловікам, тощо.

Дивним, однак, є те, що не консерватори, а, наприклад, Партія зелених України — політична сила, яка в розвинених демократіях займає місце лівіше від центру — нібито їй приділяє увагу «жіночому питанню», втім вирішити його намагається по-консервативному. У програмі Партії йдеться про співвіднесення домашньої праці жінок з виховання дітей і праці в суспільному секторі та про можливість оплати такої праці. Хоча спроба звільнити жінку від подвійного робочого дня — річ гуманна, однак в цьому конкретному випадку досягати її пропонується шляхом, який лише посилить патріархальні принципи поділу праці на сімейну — жіночу та суспільну — чоловічу. Оскільки перша не може бути належним чином виміряна і нікому, окрім певної родини, не приносить очевидного прибутку, водночас, за своєю природою, є справою рутинною, то зрозуміло, що вона аж ніяк не може стати високооплачуваною, навпаки, — може лише закріпити підлегле становище жінки в сім'ї.

Та головна небезпека навіть не в цьому, а в тому, що у випадку прийняття подібного закону таємне стане явним: закон легалізує обмеження можливостей вибору жінкою тих видів діяльності, які є покликанням кожної окремої особи, а не цілої статі. Щоб закон був недискримінаційним, він має передбачати винагороду за домашню працю тому членові сім'ї, який її виконує за взаємною домовленістю — незалежно від статі.

Жіночі партії?

Сьогодні жінці набагато важче, ніж чоловікові, потрапити в політику. Щоб подолати цей диспаритет можливостей частина жінок пішла шляхом організації суто жіночих партій. Їх в Україні вже налічується чотири. Нижче подаємо їхню коротку характеристику:

ПаЖУ: Створена у 1997 р. **Партія «Жінки України»**, на чолі з Аліною Комаровою (директором НДІ «Проблеми людини»), намагалася самостійно, не вступаючи у блок з іншими політичними партіями, взяти участь у виборах-98. Серед громадських організацій її союзницями (згідно з виборчим законом — неофіційними) мали бути Всеукраїнська асоціація жінок-підприємців

та Всеукраїнська громадська організація «Жінки і діти України». Партія проголосила себе центристською силою, що ставить такі програмні цілі, як: побудова правової, демократичної, суверенної Української держави, створення громадянського суспільства, досягнення консенсусу на основі соціального партнерства і соціального захисту найбільш незахищених верств населення, підтримка сім'ї, материнства й дитинства, захист власного виробника тощо. Маємо тут повний набір популістських гасел, які підкреслюють, що партія неоригінальна як за назвою (наприклад, партія «Женщины России» співзвучна як за назвою, так і за програмою). Вони, ці гасла, нічого не говорять про справжнє обличчя партії або про необхідність її існування як окремої політичної сили. Цій партії, проте, не вдалося зареєструватися для участі у виборах (ЦВК не визнала дійсними усі 200 000 підписів, які партія зби́рала на свою підтримку). Список кандидатів з понад 150 осіб залишився незатребуваним. Зі Львова до його першої десятки увійшли тоді Галина Хомиця, Голова ЛОО партії, заступник начальника Львівського відділення Фонду держмайна, та Любов Дубова, лікар-експерт обласної ВТЕК.

ВПЖІ: Всеукраїнська партія жіночих ініціатив також «народилася» в процесі передвиборних сподівань і політичних комбінацій 1997 р. у м. Харкові. Її голова, Валентина Даценко, була заступником голови правління ВАТ «Харківнафтопродукт». Як записано в Програмі партії, її метою є «вдосконалення конституційної системи влади, ініціювання політичної активності всіх верств населення, і, насамперед, жінок». У програмі вказується як на необхідність «постановки та вирішення соціальних проблем жінок» і захисту їхніх загальногромадянських прав, так і на потребу проведення низки організаційних та виховних заходів «з підвищення політичної активності жінок, розширення їхньої участі у законодавчих та виконавчих органах». Як тимчасові і перехідні пропонуються квотування та інші заходи, зокрема апробовані в країнах Ради Європи, які здатні гарантувати належне представництво жінок

в органах влади. Задля усунення нерівних можливостей чоловіків і жінок у політичній сфері партія передбачала розробку «комплексної цільової програми підвищення представництва жінок в органах влади» і планувала її здійснення у співпраці з іншими політичними силами, які прагнуть до цієї мети. Партії вдалося зареєструватися для участі у виборах, проте вона спромоглася скласти виборчий список аж з 27 кандидатів. Під час виборів партія отримала 154 650 голосів — 0,58% від загального числа голосів, поданих за партійні списки по багатомандатному загальнонаціональному округу. Зрозуміло, що з таким результатом партія не отримала жодного мандата і не була представлена у Верховній Раді.

ЖНП(о): Після невдач у виборчій кампанії обидві партії вирішили об'єднатися. 22 серпня 1998 р. вони провели Установчий з'їзд спільно організованої **Жіночої народної партії (об'єднаної)** та зареєстрували її у Мін'юсті в кінці вересня. Проте, як видно з відгуків преси та інших ЗМІ, партії-засновники (ПаЖУ та ВПЖІ) не перестали існувати. Про них навіть більше чути, ніж про ЖНП(о). Однією з причин такого становища могла бути аморфність та декларативність, а подекуди й безграмотність програмних вимог цієї партії. Проголосивши за свою мету «об'єднання зусиль усіх жіночих рухів України для участі у формуванні інститутів громадянського суспільства» (для цього, до речі, не потрібні державні важелі, а отже, — й партія з такою метою), а за основну ідею — лозунг «суспільне становище жінки має свідчити про рівень демократичності влади в державі», програма партії далі фрагментарно, без будь-якої видимої логіки вихоплює деякі, актуальні для України, напрями державної політики (як-то: соціальний захист, приватизація землі тощо), декларуючи свою до них прихильність.

Журійозом можна вважати включення до партійної програми майже дослівно переписаних конституційних положень про поділ гілок влади, про те, що джерелом влади в Україні є народ і т. д. Непослідовність у захисті інтересів жінок, відсутність реального уявлення про шляхи цього захисту проявилось також у тому, що

на установчому з'їзді було сказано про пропрезидентську орієнтацію партії та її зобов'язання підтримувати будь-кого, хто займатиме президентську посаду. «Президент — це батько, а кожна мати вчить своїх дітей поважати батька», — заявила Ніна Лаврентьєва, одна з ініціаторів об'єднання.

СЖУ: У 1999 р. народилася ще одна жіноча партія — «Солідарність жінок України», на чолі з народним депутатом Валентиною Гошовською. Виглядає на те, що ця партія також не має з чим іти в у велику політику, окрім деяких моралізаторських істин. «Адже ж, — справедливо відзначає доктор біологічних наук Тетяна Палладіна, — роль жінок у парламенті не може зводитись до ушляхетнення поведінки дорослих чоловіків у сесійному залі!».

Майже всі питання, що формулюються в програмах жіночих партій (переважно дуже непослідовно й непереконаливо), набагато легше й ефективніше можуть вирішуватися на рівні громадської діяльності. Представники жіночих партій і жіноцтва мали б прислухатися до думки наших визначних громадських діячок, таких, як Мілена Рудницька, та дослідниць жіночого руху, якот Марта Богачевська-Хом'як (до них приєднуються й інші, але я говорю про найвизначніших), які в один голос стверджують: у жінок як окремої соціально-демографічної групи є спільні інтереси, але є й глибокі відмінності у політичних орієнтаціях. Ця група є надто широкою і надто неоднорідною, щоб творити партію, яка завжди має бути групою однодумців щодо напряму державної політики та методів її здійснення.

Отже, підстав для політичної солідарності у межах усього жіноцтва немає, як немає достатньо переконливих аргументів, чому суспільство під час виборів має надавати перевагу партії, сформованій за ознакою статі.

Хоча теоретично не можна заперечувати права жінок на утворення окремих політичних організацій, не кожному з таких організацій варто утворювати і реєструвати як партію. Адже партії від інших громадських і громадсько-політичних організацій відрізняються насамперед тим, що вони мають бути націлені на здобуття влади, готу-

вати, на випадок приходу до влади, кадри і програми *загальносуспільних* перетворень (чи *загальносуспільної* регуляції). Якщо партія навіть не реєструється для участі у виборах або неспроможна провести своїх кандидатів на вибори, то це значить, що *як партія* вона не існує.²

² Звичайно ми не маємо в Україні сотні політичних партій як факту політичного життя. Найбільше, що ми маємо — це список реєстрації партій (від часу здобуття незалежності й дотепер), у якому налічується понад 100 позицій. Одні з цих утворень давно розпалися, інші стали неідеатними, ще інші були мертвонародженими від початку. Нашим політичним аналітикам та коментаторам варто було б із цим розібратись і не вводити громадськість в оману. Водночас правдою є те, що процес суспільно-політичних розмежувань в Україні не тільки не змінився на зворотній процес консолідації, а набув — не без сприяння зацікавлених осіб та груп — характеру безглуздої нескінченності. Найсумнішим в цьому процесі є те, що дискредитується сама ідея партії як інструмента здобуття влади і здійснення державної політики. Усе більше з'являється партій виключно задля того, щоб заробити гроші, а також партій-іграшок, створених для забави чи то для веселого скандалу. Одна з них, «партія шанувальників жінок» П. Зіброва компрометує дві суспільні ідеї одночасно: ідею партії як організації однодумців, які прагнуть змін у суспільному житті на основі певної ідеології, та ідею рівноправності жінок, яка «галантно заперечується». Жінку у нас продовжують любити, шанувати; вона й далі у нас залишається «другом чоловіка». І ніхто не запитає навіть, а чим відрізняється така «партія», скажімо, від клубу преферансистів чи від товариства любителів кішок.

До «екзотики партієтворення» я зараховую також реєстрацію таких партій, як «Українська партія шанувальників пива», «Українська партія формалістів», партія «За красиву Україну». До Росії, щоправда не дотягуємо, бо там є навіть партія «За субтропічну Россію». Окрім цих пародійно-розважальних об'єднань, є ще так звані ситуативні партії («створені навколо певних, чисто ситуативних, тимчасових цілей» — Ю. Шведа), як, наприклад: Партія реабілітованих тяжкохворих України, Українська партія справедливості (яка займається виключно проблемами афганців та чорнобильців), новостворена Партія захисту прав споживачів. Завдання, які ставлять собі ці організації (якщо тільки не йдеться про елементарне бажання похизуватись), із значно більшим успіхом могли б реалізуватись через громадські організації і не є «партійними» за своєю суттю. Те саме можна сказати і про партію жінок, яка, не маючи політичної позиції, готова підтримувати «будь-якого президента». Для цього можна створити таке об'єднання, як «група підтримки» певної особи чи навіть посади (хоч це вже щось нове в політичних речах), але до чого тут політична партія?

За наших умов, гадаю, навіть Партія зелених радше б залишалась рухом чи громадською організацією. Тоді перипетії політичної боротьби не поглинули б її слабких сил, їй не треба було б (заради фінансування цих перипетій) втягувати у свої лави зовсім «не зелених» представників бізнесових кіл, а її лідерів не довелося б сушити голову над проблемою, висуватися чи не висуватися кандидатом у президенти. Організація займалася б тим, для чого й була колись створена: відслідковувала б

Послухаймо Мілену Рудницьку: «Правда,— каже вона,— жіноцтво має свої специфічні інтереси і тому гуртується в окремі жіночі організації. Одначе ці організації мають лише тоді ціль і рацію існування, коли є зорганізованим змаганням до розв'язки тих усіх теоретичних і суспільних проблем, які сумуємо під назвою жіночого питання. Всяка інша жіноча організація (або жіночий гурт при загальній установі) не має ніякого глузду, є зайва і анахронічна, а іноді й просто шкідлива. Зайва тому, що не має ніякої провідної думки, яка оправдувала б її існування; анахронічна, бо анахронічним є відокремлюватися від мужчин у якій-небудь громадській чи культурній роботі; шкідлива, бо поглиблює ще віками витворену пропасть між мужеською і жіночою психікою. Сказане торкається,— додає М. Рудницька,— також жіночих секцій при політичній партії. Ці секції не видержують критики з ніякого боку, вони є зовсім непотрібні з погляду як жіночих, так і партійних інтересів... В політичні партії жіноцтво повинно вступати не як якась жіноча каста, а лише на персональній основі, як звичайні члени, при тих самих правах і обов'язках, що й мужчины».³

Готувати жінок до такої рівноправної та рівноцінної участі в політиці мають громадські організації. А висування кандидатур на виборах має відбуватися через уже існуючі партії, які не мають означеної прихильності лише до однієї статі. Бо, як правильно пише Е. Слободянюк, «конкуренція «жіночих за формою» партій проти «чоловічих за суттю» не має перспектив».⁴

Потенційні кандидати в депутати та майбутні політичні діячки повинні пройти школу громадської та/або адміністративної роботи в низових структурах держав-

ситуацію з довкіллям, будила б громадську думку і здійснювала тиск на владні структури в інтересах покращення екологічної ситуації. Від перетворення громадських організацій у партії виграють, можливо, окремі особи, але аж ніяк не суспільна справа, за яку вони нібито борються.

³ *Рудницька Мілена*. Статті, листи, документи / Відпов. редактор М. Богачевська-Хом'як.— Львів, 1998.— С. 118.

⁴ *Слободянюк Еліна*. Політика — не жіноча справа? // Нова політика.— 1998.— № 6.— С. 7.

ного управління і громадського сектору і тільки після цього претендувати на участь у законотворенні чи інших видах державно-політичної діяльності.

Iryna SYNIAVSKA

Deputy Head of Zhytomyr
Regional State Administration

WOMEN AND POLITICS

Annotation

The article raises the topic of the contemporary gender situation in Ukraine, especially in the sphere of politics, and analyzes the problem of women's discrimination. First of all, it is shown that women in our country are prohibited from making important political decisions. Appealing to the problem of women's discrimination, the author distinguishes its economic and cultural factors. Besides that, the article revises the traditional stereotypes concerning woman's place in society. In Ukraine the gender-determined view on social and private spheres of life is still dominating. Thus, the question of a need for cardinal changes rises: women should be involved in the political sphere more intensively. The author gives a list of actions that should be carried out to promote women's social and political activity. Among them – improving women's financial state, ensuring equal division of family chores between spouses as a norm of social life, and eliminating evident and hidden forms of women's discrimination and so on. The article also names the channels of impact of NGOs on society and the state. The characteristics of four female parties of Ukraine («Women of Ukraine», All-Ukrainian Party of Women's Initiatives, Women's People's Party (united) and «Solidarity of Women of Ukraine») are given. The question of time and purpose of forming and registering female organizations as parties is being discussed. In the end, the author makes the conclusion that it is the NGOs who are supposed to perform a task of preparing women for equal rights and strength in participation in politics.